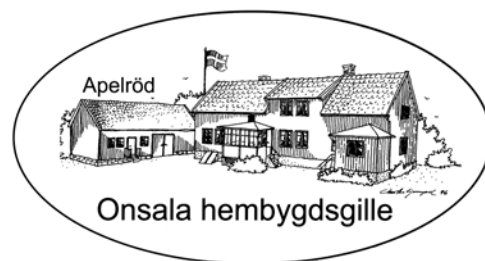

ONSALABLADET

Årgång 24 Nummer 2, 2020. Utgiven av Onsala hembygdsgille.

Onsala, Väderkvarnen.

Innehåll

- **Tätt mellan affärerna i Onsala**
- **Minnen från min barndoms affär**
- **Snabbköp i Onsala**
- **Mat hos bönderna**
- **Frågetävling**
- **Vildsvin**
- **Beteshästar**

Uthyrning av Onsaladräkten

Kostnad: 500/dygn för medlemmar och
600 kr/dygn för icke medlemmar.
1.000 kr i deposition

Kontakta: Britt Carlström dräktansvarig
tel 070 799 79 06

Uthyrning av Lilla ladan

Barndop, bröllop, föreningsmöten mm
Kontakta: Gunnar Carlsson för mer
information och pris.
tel 0705-795706

Ordföranden har ordet

I förra numret av Onsalabladet skrev jag att vi ses på hembygdsgården Apelröd som tidigare år i samband med alla planerade aktiviteter. Tyvärr blir det inte så, pandemin ändrade på allt. Inga aktiviteter har eller kommer att genomföras under året. Vi får hoppas på nästa år 2021.

Som tidigare somrar har däremot hagarna på Apelröd och omkringliggande gårdar haft beteshästar från Göteborgs Fältrittklubb och Askims ridklubb. Många

förbipasserande har tyckt att det är ett mycket trevligt inslag i landskapsbilden.

Tyvärr gör pandemin att gillet drabbas hårt ekonomiskt under 2020. Det blir inga intäkter på grund av inställda aktiviteter, men fortfarande har vi fasta kostnader som måste betalas.

Hembygdsgården Apelröd måste också underhållas. På mangårdsbyggnaden har vi lagat socklar och trappor med hjälp av bidrag från Nordhallands Hembygdsförening. Gräsklippning, trimning och häckklippning har också utförts som tidigare år.

Tyvärr så har även våra planer med en utsiktsplats och vandringsled från Apelröd upp till höjden vid Svensmossen fått gå i stå på grund av ekonomi. Vi behöver sponsorer för att genomföra detta projekt. Gillet ser det som en viktig aktivitet utomhus och helt rätt under rådande omständigheter.

Jag hoppas att ni fortfarande kommer att stötta oss genom att vara medlemmar. De som vill kan också lämna ett extra bidrag till vår verksamhet.

Allt tas emot med tacksamhet.
(bg.5905-4999 eller swish 123 245 5996)

Gunnar Carlsson

Annons i tidningen Kongsbacka Allahanda 1879.

Onsala hembygdsgille är en del av
Nordhallands Hembygdsförening
www.hembygd.se/onsala-hembygdsgille

ANSVARIG UTGIVARE:
Gunnar Carlsson
0705-795706
underliden@telia.com

REDAKTION:
Agneta Linger
maneta.linger@gmail.com
Monica Karsegård

Vill du skriva en artikel i
Onsalabladet?
Hör av dig till någon i redaktionen.

Onsalabladet utkommer 2 ggr per år.

Tätt mellan affärerna i Onsala

Runt om på Onsala kom det att finnas som mest 17 affärer med filialer samtidigt under 1900-talet. De allra flesta låg utmed stora landsvägen, lättillgängligt för kunderna. Detta trots att folkmängden var betydligt mindre än idag.

Först ut att öppna en affär i Onsala var smålänningen J. P. Svensson. Han öppnade en filial till speceriaffären Handlaren Lindbergs i Kungsbacka vid Enen och Onsala Handelsbolag AB vid Mariedal samma år, 1864, som det blev näringsfrihet på landsbygden.

Hos Onsala Handelsbolag AB kunde man köpa specier, kläder och pryglar för både jordbruket och hemmet. Från början såldes det förmodligen inte så mycket färskvaror, då invånarna fortfarande till stor del var självförsörjande. De flesta odlade, slaktade och fick mejeriprodukter från egna gårdar eller från det nystartade mejeriet vid Mariedal. Det var heller inte så lätt att hålla varorna kylda i affären då det inte fanns några kyldiskar. Varorna hölls kalla med hjälp av is från bland annat Iglamossen. Isen i sin tur förvarades i högar av halm eller sågspån. Det var inte förrän kylskåpet kom på 1930-talet som man började sälja färskvaror över disk.

Till Onsala Handelsbolag AB transporterades varorna med båt, antingen med reguljärtrafik eller med J. P. Svenssons segeljakt. Båtarna kom till Råö eller Gottskär. Därifrån kördes varorna med häst och vagn. 1886 i samband med industrialiseringen och att järnvägen kom till Kungsbacka blev transporterna snabbare och

enklare. På 1920-talet när lastbilen hade börjat användas, kom det regelbundet transportbilar till Onsala med varor från Göteborg och färskt bröd från Kungsbacka. I samband med att bilen blev mer vanlig började fler affärer även sälja bensin. Kunderna pumpade upp fem liter i taget i bensinpumpen och fyllde sedan tanken på bilen.

Affären var inte bara en plats där man handlade. Det var också en samlingsplats för invånarna, där de kunde utbyta nyheter och träffa ortsborna. Man kunde också få sig en bit tuggtobak ur den vridna tobaksrullen eller lite snus, som alltid låg framme på disken. För barn och kvinnor som hellre ville ha godis fanns det alltid en burk fylld med karameller.

Man handlade alltid på bok och betalade en gång i månaden (om man kunde). Några speciella öppettider fanns det inte, utan affären var öppen så länge som det kom kunder. Varorna såldes alltid i lösvikt, vilket innebar att allt fick vägas och packas på plats.

Kunderna kom oftast till fots och bar själv hem sina varor i en kasse på ryggen och en på magen. Hemkörning blev vanligt först på 1920-talet.

Affärerna kunde inte sälja fisk på grund av brist på kylmöjligheter. Däremot sålde lokala fiskare fisk och skaldjur som de själva fångat. På 40-talet sattes det på flera ställen bottengarn i fjorden. Dessa gav stora fångster av bland annat torsk och laxöring som också kunde levereras till Göteborg.

Onsala Handelsbolag AB på Mariedalsgård.

Affärer runt Onsala kyrka

Några år efter att Onsala Handelsbolag AB öppnades startades en mindre affär med ett bageri vid Alun inte långt från Onsala Handelsbolag AB och en affär vid Onsala kyrka. Affären vid Alun blev inte långlivad eftersom J.P. Svensson köpte den för att undvika konkurrens.

Däremot gick det bättre för affären vid Onsala kyrka som startades av Gustaf Fritjof Mandal från Dals Ed. Han hade köpt kvarnarna, Tulla Lagom och Tulla Lätt. Vid den ena kvarnen byggde han ett hus som kom att fungera både som bostad och affär. Här sålde han specerier, porslin och kläder. Tyvärr brann huset ner 1922, men en kopia byggdes upp och finns kvar idag. (se foto på framsidan). 1949 flyttade dåvarande ägare affären till ett hus vid Finnagården, där idag Blomster- torpet ligger.

Runt Onsala kyrka kom ytterligare affärer att etablera sig under åren fram till idag. Förutom Mandals fanns Alma Wallins affär och Axel Vilhelm Josefssons affär båda vid Ekhögen, Karsegårdens Speceriaffär vid Karsegården och Maja Kärr vid Majgården.

Axel Vilhelm Josefsson kom till Onsala 1925 som resande säljare. Han gifte sig med Ester Anderson på Spekedal och köpte en fastighet vid Ekhögen. Där fanns en liten affär som han utökade kraftigt genom att sälja specerier, manufaktur, trätofflor och kläder. Affären lades ner 1948.

Selma Björkman och Waldemar Anderson utanför sin affär på Karsegården.

Maja Kärrs affär vid Majgården kom också att innefatta ett bageri som startade i källarvåningen. Detta bageri är ursprunget till Majgårdens bageri.

Karsegårdens speceriaffär öppnade 1921 i den södra delen på Karsegården av Conrad Waldemar Andersson och hans syster Selma Björkman. 1936 flyttades affären in i ett nybyggt hus vid landsvägen där idag Lollipop ligger. Familjen Anderson sålde affären på 40-talet till Ivar Carlsson. 1966 lades affären ner.

Affärer vid Bratterås och Gottskär

Vid Bratterås utmed landsvägen öppnade Johan Kollberg 1896 en liten affär där han sålde specerier i sitt hem, tillsammans med sin syster och mor. Varorna kom med båt från Kungsbacka och hämtades med skottkärror. 1912 brann huset ner och han byggde då en ny större affärslokal på samma ställe. Efter bara några år (1916) flyttade han affären till en nyare lokal på andra sidan landsvägen. Affären togs över av Ivar Carlsson, som dessutom hade några sommarfilialer. Affären fanns kvar ända till 1965.

I Gottskär öppnade J.P. Svensson en filial till Onsala Handelsbolag, där han bland annat sålde spannmål. Filialen kom att bli Sellmans affär i Gottskär. I början på 1900-talet hade Selma och Konrad Björkman en affär i det hus där Jönsons konditori ligger idag. När maken dog lades affären ner och 1921 öppnade hon tillsammans med sin bror Valdemar Anderson en speceriaffär på Karsegården.

Johan Kollbergs affär vid Bratterås. Här fanns även en bensinpump.

Affärerna vid Vickan och Björkgläntan

Den första affären vid Vickan var Furugläntan. Här kunde man förutom specerier även tanka sin bil. Affären brann ned och det öppnades en kiosk på samma plats. På motsatta sidan av landsvägen öppnade Albert Pettersson en affär. Han sålde den till familjen Ström som drev den i två generationer. Familjen Ström var mycket innovativ och byggde om sin affär redan 1949 till ett snabbköp. Det var den femte affären i Sverige som blev ett snabbköp.

Övriga affärer som har funnits är Konsum, som först öppnade i Mariedal och sedan även i Vickan. Konsum låg i den byggnad där Sannegårdens pizzeria ligger idag. I Elektrolines hus vid Björkgläntan har också legat en affär och förmodligen också en liten kiosk.

Affärer lite vid sidan av

Lite vid sidan av den ”stora” vägen inte långt från Lindfjäll öppnade Rudolf Mattson 1903 en affär. Affären fick namnet Gärdhem. Familjen Gerda och Rudolf med sonen Gillis och Signe drev affären i 60 år. Elna och Elon Kristensson arrenderade den mellan 1959-1987 då den lades ner. Huset finns kvar än idag. Istället för specerier säljs där idag bland annat möbler och kuriosa.

Under sommarmånaderna ökade folkmängden på Onsala och efterfrågan på varor. Därför öppnades filialer både vid Vessingsö, Draget och Västra Hagen. Affärerna fungerade också på denna tid som förmedlare av rum till sommargäster.

Text: Agneta Linger

Foton: Från Agneta Linger och Stig Karsegårds bildsamlingar

Den första affären vid Vickan var Furugläntan.

Här på vägen ner till Gottskär öppnade familjen Sellmans sin affär.

Elna och Elon Kristensson drev Gärdhem 1959-1987.

Kollbergs speceriaffär omkring 1920. Ägaren Johan Kollberg, hans syster Fina (Alba Collberg) och hans fru Lotten Kollberg.

Minnen från min barndoms affär

Stig Karsegård född 1930 på Karsegården i Onsala berättar om sina barndomsminnen från sin pappans affär, C. W. Anderson Speceriaffär. De flesta minnen är från när affären hade flyttat från gården till landsvägen. Stig berättar att de flesta varor handlades i lösvikt. Sirapen kom till affären i stora damejeanner av plåt med träribbor runt om. För att få ut bottensatsen, som alltid stelnade, ställde man damejeannern på en spis nere i affärens källare, i syfte att värma upp sirapen så att den blev flytande.

Stig berättar om hur hemsk det blev en dag när han skulle hjälpa till med sirapen. Biträdet i affären tog damejeannen och bad Stig att hålla burken. Burken blev glödhet och Stig tappade burken och fick sirapen över armen. Detta gjorde väldigt ont och han har fortfarande efter mer än 70 år ärr efter brännskadan.

Ett annat minne som kunde slutat illa, berättar Stig, var när han var fem år och satt på mjölbingen och lekte. Han fick då för sig att han skulle testa hur fotogen smakade. Han tog kannan och drack direkt ur pipen. Nu blev det bråttom och man fick snabbt ringa Bengtssons Taxi som kom direkt och körde honom till doktor Johannes Grip i Kungsbacka.

Stig minns också en tokig episod när en dam kom in för att handla varor och med sig hade hon sin hund.

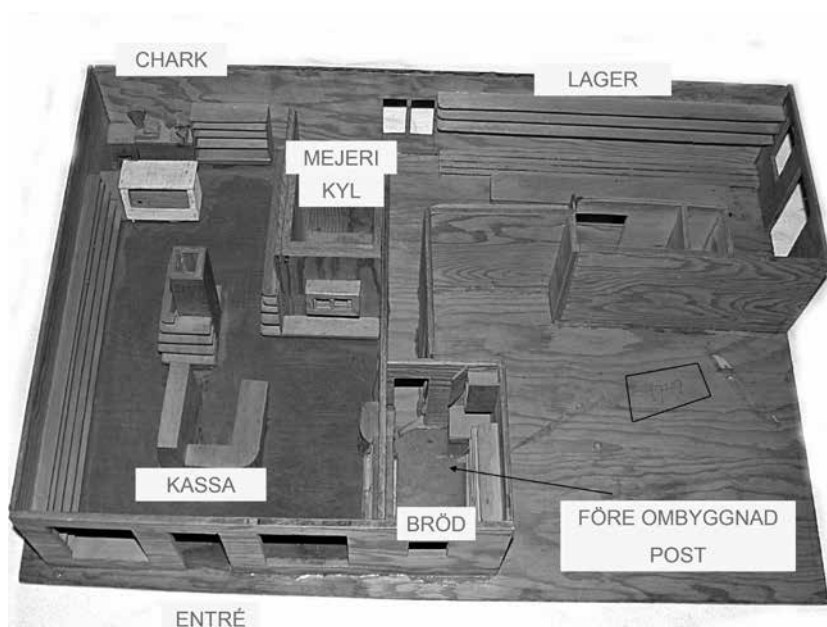
I skyltfönstret låg familjen Andersons katt och sov. När hunden kom in vaknade katten och det blev ett fasligt liv innan djuren kunde skiljas åt.

Stig berättar också om när de fick det första kylskåpet till affären och när telefonen kom. Karsegården fick nummer Onsala 54. Nu kunde man beställa kött från ett företag i Göteborg som körde ut varorna till de olika affärerna. Det gick också att köpa direkt från ”köttbilen”.

Text: Agneta Linger

Till detta huset som ligger vid Karsegårdsvägen flyttade C.W. Anderson Speceriaffär 1936.

Snabbköp

Familjen Ström som drev en affär utmed Onsalavägen vid Vickan var mycket innovativ och byggde redan om sin affär 1949 till att bli ett snabbköp där man plockade varorna själv och sedan betalade i kassan. Det var den femte affären i Sverige som blev ett snabbköp.

Modellen på affären på bilden kommer ifrån Åke Ström som var den siste ägaren av Ströms Livs.

Mat hos bönderna

Frukosten var en viktig måltid förr för bönderna där energidepån måste fyllas på ordentligt för att klara det fysiskt krävande arbetet på gården. Gröten och kaffet var givet men som extra energi fyllde man på med sill, bröd och korv. Det var inte heller ovanligt att man åt en först och sedan en andra frukost.

Gröten som har varit en del av frukosten i många århundraden har levt vidare till våra tider. De fattiga kokade gröten på råg, havre eller korn. Hade man det bättre stället gjorde man sin gröt på risgryn.

Vardagsmaten runt 1920-talet var förövrigt fisk såsom sill, sik, abborre, gädda, torsk och strömming.

Matordningen på en halländsk gård från Onsalabladet nr 1, 2012

Innan bonden och hans dräng gav sig ut på fälten vid 4-5 tiden på morgonen brukade de för att få fart på livsandarna, sätta i sig var sin skiva bröd, doppad i brännvin, en rivstart som vid 6-7 tiden följdes upp av "daver", dvs morgonmål, som oftast bestod av sill och potatis, stekt gröt med smörgås eller ölost, dricka välling kallad.

Vid 12-slagets middagsmål hade moran vanligtvis dukat upp med köttsoppa, kål, ärtor, bönor eller pannkaka.

Tallrikar brukade man inte till vardags utan maten ställdes fram i en stor bytta, från vilken alla slevade i sig med sina bornskedar.

Vid femtiden hade det so blivit dags för "merafton", smörgås och mjölk, varpå man till kvällsvarden klockan 8 klämde i sig en rejäl portion krongrynsgröt, på helgerna utbytt mot den finare "grynagröten".

Efter söndagens andakt tog moran fram sina finkoppar i blåblommigat porslän och bjöd på kaffe och "granta-bröds smörgås", dvs smörad på något så exklusivt som vitt bröd.

Källa: Ted Knapp: "Längst kusten i Halland och Skåne"

I Kungsbacka fjorden fanns det gott om torsk som fiskades med bottengarn. Kött åt man i form av fläskkotletter eller kalvstek och det serverades på helgerna. Till maten drack man pilsner som helst skulle vara varm, mjölk eller svagdricka.

Utdrag ur Kontrabok för Hugo Hanson hos C.W. Andersons.

Bojst d. 8 april 1939

1939	
April 8 An. Björk	170 ✓
1/2 kg Smör	163 ✓
1 1/2 kg Ägg	225 ✓
4 st. Pfeffer	120 ✓
3 - pekarett	1 - ✓
1/4 kg. Går	60 ✓
3 - potatis	36 ✓
ost.	80 ✓
peppar	10 ✓
2 bkr. sill	110 ✓
1 kg. Mehl.	50 ✓
1/2 kg. Bits	24 ✓
Sept.	<u>11.51</u>

Gillenas frågetävling

Inför sista omgången som blev inställd på grund av covid-19 låg vi på delad 6:e plats med 45 poäng vilket är 3 poäng efter 3:e platsen som ger länsfinalplats. Höstens frågetävlingar är inställda. Hallandsfinalen är preliminärt bokad till den 18 april 2021 i Fjärås Bygdegård.

Deltagande för Onsala Hembygds-gille har varit Elisabeth Cronholm, Håkan Lind, Gunnar Carlsson,

Bertil Herngård, Kaj Dannberg, Olle Hydén, Bengt Christensson, Kicki Mauritzon och undertecknad.

Text: Göran Löfstedt

Några av sommarens beteshästar på markerna runt Apelröd.

Foto:
Hanna Nordquist

Vildsvinsjakt

Vildsvinsjakterna i Onsala verkar ha varit så effektiva att det mycket sällan syns spår av vildsvin i trädgårdar. Ett fåtal har under vår och sommar syntts vid åtlarna på markerna kring Apelröd.

Inför hösten är det inte bestämt hur många samordnade jakter det kommer att bli, möjligen blir det en i december. Vi hade en liten drevjakt i slutet på januari där det fälldes en gris. Det är möjligt att det kommer att anordnas mindre drevjakter under hösten runt Apelröd.

Text: Göran Löfstedt

